

Szegregáció a budapesti agglomerációs övezetben

A gazdasági átalakulás és társadalom kölcsönhatásai a gazdasági rendszerváltozás korában

SÁGI ZSOLT¹ – TRÓCSÁNYI ANDRÁS²

Bevezetés

A budapesti agglomeráció felgyorsult térbeli fejlődése és egyidejű átstrukturálódása a Magyarországon zajló új regionális folyamatok sorába illeszthető. A politikai és gazdasági rendszerváltozás a gazdaság regionális tagoltságában, területi folyamataiban is tetten érhető. A regionális fejlődésnek ma már meghatározó tendenciája az a másfél évtizede kezdődött folyamat, amelynek kulcsszavai a differenciálódás, a térségi és a települési polarizáció. E regionális folyamatok közül a gazdasági-társadalmi változások néhány vonatkozásának felvillanására, ill. a közöttük lévő összefüggések meghatározására vállalkozik a tanulmány.

A posztindusztriális társadalmakban a gazdasági folyamat oly sok nem-termelő ágazatra bomlik, hogy magának a termelőfolyamatnak a földrajzi elhelyezkedése egyre inkább veszít korábbi fontosságából. A jelenlegi gazdasági térszerkezetben az ágazati jelenségek (elsősorban a tercier és a kvaterner szektor, továbbá az innovatív ágazatok) a települése elsősorban az infrastruktúrához, a humán erőforrások összpontosulásához, az olcsó munkaerőhöz és a tőkekoncentrációkhoz köthető, és egyre kevésbé igazodik a fizikai értelemben vett földrajzi térhez. A nem-termelő szektorok egyre nagyobb szereppel bírnak a nemzetgazdaságon belül, s letelepülésüket nem határozza meg a természeti környezet olyan mértékben, mint a primer és a szekunder szektorét (ENYEDI GY. 1996). A gazdaság térbeli elhelyezkedése tükröződik a lakosság jövedelmi viszonyainak, életkörülményeinek és a településhálózat állapotának különbségeiben is. A „fejlett” és „elmaradt” térségekre tagolódás állandó kísérője a gazdaságnak, annak ellenére, hogy a lakosság ennek következményeit állandóan korrigálni igyekszik (pl. migráció formájában). A gazdasági egyenlőtlenségek szélsőséges következményei közül mindenekelőtt a jövedelmi differenciálódás felgyorsulása és a munkanélküliség a legfontosabb.

A piacgazdaság kiépülése nagy hatással van a területi folyamatokra. A magángazdaság és különösen a külföldi tőke beruházásainak elhelyezkedése lényegesen eltér az 1990-ig preferált területektől. Ezenkívül megfigyelhető egy igen erős koncentráció is az előtérbe került területeken belül. A magángazdaság nagyobb igényt támaszt az infrastruktúrával és kommunikációs lehetőségekkel szemben, s az ilyen szempontból jobb helyzetben levő területeket preferálja. A gazdasági szektorok közötti eltolódások is aktívan hatnak a területi különbségek kialakulására. A túlsúlyba kerülő tercier és kvaterner szektor több ágazata (tervezés, fejlesztés, marketing stb.) kevésbé decentralizálható, mint a termelő ágazatok. Ugyanakkor más ágazatai szorosan kapoco-

¹ PhD hallgató, Janus Pannonius Tudományegyetem, Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, 7644 Pécs, Ifjúság u. 6.

² PhD hallgató, Janus Pannonius Tudományegyetem, Regionális Társadalomföldrajzi Tanszék, 7644 Pécs, Ifjúság u. 6.

lódnak a fogyasztókhöz, s így területileg viszonylag egyenletesen oszlanak el a térben (pl. közszükségleti cikkek kiskereskedelme), sokszor megelégedve a már meglévő lakossági infrastruktúrával is. A szolgáltatások specializáltsága és színvonala erősen differenciálja azok területi elhelyezkedését. A magángazdaság kialakulásával a gazdasági szervezetek és telephelyeik sokkal több településen és sokkal nagyobb számban terjedtek el. Ennek fő oka a vállalkozói szabadság mellett az üzemméreték jelentős csökkenése volt. A kisebb üzemméret a lakossági infrastruktúrára is jól telepíthető, általában nem igényel külön ilyen irányú beruházásokat. A felerősödő külföldi gazdasági kapcsolatok, a külföldi tőkeberuházások differenciáltsága szintén erősen befolyásolja a gazdaság térszerkezetét. A gyorsan fejlődő kommunikáció hatása a távolság jelentőségét mérsékeli, s ennek következtében a viszonylag kis területű Magyarországon a termelés elhelyezése belátható időn belül mindenütt lehetővé válik. Az innovációra alkalmas környezet is egyre fontosabb vonzerő a gazdaság letelepülésére.

Az 1990-es politikai változások hatására a budapesti agglomeráció fejlődését befolyásoló új szereplők jelentek meg. Ezek közül a legfontosabbak a gazdaság elemei, hiszen egy régió vagy település fejlődése alapján véve a gazdasági döntésektől függ. A szocialista időszaktól eltérően a gazdaság fejlesztését, átalakítását célzó döntések legtöbbször az agglomeráció településeiben születnek. Felgyorsult a helyi (helyi tulajdonú, helyi irányítású, helyi kapcsolathálózatba szerveződő) gazdaság kiépülése (kezdeményei már az 1980-as években megjelentek). A piacgazdaság egységei már maguk választják meg működési helyüket, profiljukat és beruházásaikat. Mindez az agglomeráción belül is a területi különbségek felerősödése felé vezet, miközben láthatóvá válnak a települések előnyei és hátrányai. A külföldi tőke, főleg a multinacionális vállalatok számottevő jelenléte következtében a regionális fejlődést a külföldi vállalati döntések is jelentős mértékben befolyásolják.

Az agglomeráció településeire a kormányzati, közigazgatási szervek is döntő mértékben hatnak. Az 1990-ben megszületett helyi önkormányzatok döntési kompetenciája jelentős, de a központi költségvetéstől való anyagi függésük korlátozza lehetőségeiket. A helyi adók egyre szélesebb skálája csak a számottevő gazdasági tevékenységet befogadó és a jó anyagi helyzetű rétegek lakóhelyeül szolgáló településeken bővíti az önkormányzatok bevételét (pl. Solymár, Nagykovácsi, Budaörs stb.). A központi kormányzat agglomerációval kapcsolatos politikáját mindenekelőtt az 1996/XXI. törvény (területfejlesztési és rendezési törvény) és annak eszköze a területfejlesztési koncepció szabja meg (önálló régióként határolja el a budapesti agglomerációt is).

„Változatok” egy agglomeráció területi kiterjedésére

Mielőtt az agglomerációban végbemenő gazdasági-társadalmi folyamatok néhány vetületét taglalnánk, a elhatárolás kérdéséről kell szólnunk, tisztázandó a „Hol vizsgálódjunk?” kérdését. A budapesti agglomeráció területének meghatározása recens probléma. Az 1971-es OTK szerinti határmegvonás 43 települést sorolt az agglomerációba (már az 1971-ben történt határmegvonás sem felelt meg minden területen a valóságnak). Az újabb elhatárolás során (89/1997. sz. Kormányrendelet) 78 település került az övezeten belülre. A szakértők nagy része ennek ellenére egyetért abban, hogy az agglomeráció jelenlegi területe nagyobb a hivatalosan rögzítetténel. Az alább vázolt elhatárolások differenciája csak részben magyarázható azzal, hogy eltérő időben születettek. A különbségek az eltérő koncepciókra, a vizsgált elemekre vezethetők vissza.

A legnagyobb agglomerációt, mintegy 160 települést felölelő ún. *városrégiót* IVÁN L. feltételez. Kiterjeszti az övezetet Pest, Fejér és Komárom megyék azon területeivel, amelyek a főváros tágabb munkaerő-vonzási körzeteivel egyenértékűek (IVÁN L. 1994). VALÉR É. kutatásai során 123 település területével számol. Pest megyei települések mellett (közülük 78 a hivatalos agglomeráció tagja) 9 Fejér megyei (Etyek, Gyuró, Tordas, Martonvásár, Ráckeresztúr, Ercsi, Besnyő, Beloiannisz és Iváncsa), 3 nógrádi (Berkenye, Keszeg és Szendehely) és egy Komárom-Esztergom megyei (Dömös) községet is az agglomerációba sorol (VALÉR É. 1994). KŐSZEGFALVY GY. kutatásai eredményeként jelenleg 72 település besorolását tartja indokoltnak. Közülük mindössze Ercsi nem Pest

megyei település (KŐSZEGFALVY GY. 1993). TÓTH J. 1990-es településformációkat tipizáló és lehatároló rendszerében 92 települést nevez meg, mint a budapesti agglomeráció tagját (TÓTH J. 1993). BELUSZKY P. falutopológiájában 8 clusterba választja szét a budapesti agglomerálódási folyamatban érintett községeket (közel 160 település). Az 1. clusterbe a belső lakóhelyőv népes, fejlett művi környezettel és alapellátással rendelkező, az 1980-as évek elején ténylegesen agglomerálódó települései kerültek, szám szerint 42 (BELUSZKY P. 1982).

A vizsgálatunkba vont települések körét az új lehatárolás szabta meg, bár véleményünk szerint a tényleges agglomeráció és az új lehatárolás néhány helyen eltér (az agglomerálódás már átlépte a megyehatárokat, pl. Ercsi besorolása indokolt lett volna).

A vizsgálat tárgya, célja és módszerei

Jelen tanulmány a vizsgálat tárgyában kénytelen megszorításokat eszközölni. Az 1990 utáni társadalmi-gazdasági átalakulás összes vetületének objektív ábrázolása számos akadályba ütközik. Az adatok hozzáférhetősége és megbízhatósága jelentősen csökkent. A mezőgazdasági szektor egésze, a termelési adatok általában, a gazdasági szervezetek profilja nehezen kutatható részletesen és pontosan. Néhány meghatározó területen máig sem rendeződtek kielégítően a viszonyok, elég ha a befejezetlen privatizációra és a földtulajdonviszonyokra gondolunk. További korlátokat állít az a körülmény, hogy egy nagyobb terület kutatásakor kevesebb mutatóval lehet dolgozni a célszerűség érdekében. Emellett a vizsgálatot végzők függősége is igen nagy az adatgyűjtő intézmények (KSH, Munkaügyi Központ) által gyűjtött adatbázistól, amely hatással van a vizsgálat tematikájának, szerkezetének kiválasztására is.

A szerzők korábbi munkáikban már felvázolták az agglomeráció 1990 utáni legfontosabb demográfiai és infrastrukturális változásait. A mostani vizsgálat a gazdaság változásaira és azok társadalomra gyakorolt hatására, ill. kölcsönhatásaira koncentrált. A tanulmány nem tekinti céljának a gazdaság egészének bemutatását. A munka ismerteti azokat a mutatókat, amelyek a gazdasággal kölcsönösen szoros kapcsolatban állnak (az iskolázottsági szint befolyásolja a lakosság gazdasági szerepvállalását, míg a munkanélküliség és a személyi jövedelemadózás adatai a gazdasági körülményeknek a társadalomra való visszahatását mutatják). A fenti tényezők egymással, ill. a gazdasági szervezetek számával, az üzemméretekkel és a gazdasági szektorszerkezettel alkotott hatásrendszere az átstrukturálódás számos miérettjére és hogyanjára adhat választ (azzal a fenntartással, hogy egy terület gazdaságának elemzésében a mennyiségi mutatók szerepe a piacgazdaság kialakulásával tovább csökkent, miközben a kvalitatív, hatékonysági tényezők jelentősége megnőtt).

Néhány, a gazdasággal kölcsönhatásban álló tényező vizsgálata

Az átalakulási válságban való helytállás, a piacgazdasági körülményekhez való alkalmazkodás képességét alapvetően befolyásolja a társadalom *iskolázottsága*, innováci-

ős készsége, polgári hagyományai. A posztmodern gazdaságban sok felsőfokú képzettségű szakemberre van szükség. Jó elhelyezkedési lehetősége van az iskolázott, de szakképzetlen munkaerőnek, viszont a hagyományosan képzett szakmunkások iránt a kereslet csökken. Az agglomerációs övezet lakosságának iskolázottsági szintje 1990-ben nagyjából megfelelt a magyarországi átlagnak (a 7 évesnél idősebb népességet alapul véve). A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya kisebb (5,43, ill. 6,96%), a középfokú végzettségűek aránya nagyobb (29,11, ill. 26,75%) volt az országos átlagnál. A speciális helyzetű főváros nélkül számolt országos adatnál viszont már mindkét övezeti mutató jobb. Településenként nagy szélsőségeket mutat a humán erőforrások elhelyezkedése (főként a legmagasabb fokú képesítés terén). A középfokú végzettségű humán erőforrás 38 településen agglomerációs átlag feletti, 40-ben átlag alatti mértékben áll rendelkezésre. A szélső értékeket Telki (38%) és Csobánka (18,1%) képviseli. A felsőfokú képesítésűek agglomerációs átlaga jóval nagyobb differenciákat takar. 32 település rendelkezik az agglomerációs átlag feletti mutatókkal, 45 alatta marad. A minimum Pusztazámoron (1,3%), a maximum Nagytarcsán (13,7%) jelentkezik. A kimagasló képzettségű munkaerő magas arányával tűnt ki Szentendre, Solymár, Gödöllő, Budakeszi, Budaörs, Diósd, Leányfalu, Vác és Nagykovácsi (legalább az agglomerációs átlag kétszerese a felsőfokú végzettségűek aránya).

A lakosság gazdasági szerepvállalásának mértékét, az érvényesülés lehetőségeit és a lakosság életkörülményeit – korlátjaival egyetemben is (fekete-, és szürkegazdaság) – hűen adja vissza a *személyi jövedelemadó* vizsgálata, bár nem tükrözi egészében a lakosság jövedelmi viszonyait. A nyugdíjjövedelmek, a társasági adó hatálya alá tartozó jövedelmek és a mezőgazdasági bevételek (jelentős hányada) számbavételének hiánya torzítja a jövedelmi viszonyok térbeli differenciáltságát. Ennek ellenére a kapott eredmény erős párhuzamokat mutat azokkal a megfigyelésekkel (IVÁN L., KŐSZEGFALVY GY., ENYEDI GY. stb.), amelyek az agglomeráció területén megfigyelhető társadalmi segregáció előrehaladottságára hívják fel a figyelmet. Az 1990–1995 közötti személyi jövedelemadó változások elemzése alapján megállapítható, hogy a szomszédsági övezetek kialakulása, a különböző társadalmi helyzetű rétegek elkülönülése egyre intenzívebb. Nemcsak az egyes településeken belül erősödik a segregáció, hanem a településrendszer elemei közt is. Egyes kiemelkedően jó, ill. rossz anyagi helyzetű csoportok elszigetelődése felgyorsult. Több településen (pl. Páty, Solymár) már a településfejlesztés, településtervezés során külön lakórészt (nagy zöldterületekkel) jelöltek ki – rendkívül magas telekárakkal – hogy elősegítsék a fizetőképes és a települést adójával is segítő csoportok letelepedését.

Az övezet átlagos jövedelmi viszonyai (nem reálértékben!) 1990–1995 között háromszorosára nőttek, meghaladva az országos átlagot. Az idősor azonban kiválóan alátámasztja, hogy a települések vagyoni differenciáltsága egyre nő, a gazdag települések egyre gazdagabbak, a szegények egyre szegényebbek lesznek (az a tényező, hogy a gazdasági elit migrációja mekkora szerepet tölt be a jövedelmi viszonyok alakulásánál, további vizsgálódást igényel), s ez alól csak kevés kivétel van (a kategóriák állandósága – azaz az azonos kvintilisben szereplő települések aránya – igen nagy, sorrendben 100, 100, 62,5, 54 és 78%). Míg 1990-ben 3,6-szeres, addig 1995-ben 4,8-szeres különbség volt a legjobb (Százhalombatta) és legrosszabb (Pócsmegyer, ill. Alsónémedi) átlagú település között. A kvintilisok elemeinek száma az alsóbb jövedelemkategóriák felé haladva egyre nő, piramis alakot formázva. Az első három kategória települései – előre prognosztizálhatóan – Gödöllő és Dunakeszi kivételével az agglomeráció budai oldalán helyezkednek el az ún. belső és középső agglomerációban (IVÁN L. 1994), ill. több bolygóváros található

közöttük. A két alsó kvintilis térbeli kivetésének jellemzője, hogy a települések közel 2/3-a a Dunától K-re helyezkedett el. A rosszabb anyagi helyzetű települések sűrűsödése elsősorban a külső agglomeráció stagnáló, depressziós területein és dinamizmusát elvesztett csápjain (IVÁN L. 1994) figyelhető meg.

37 településen az átlagot (290%) meghaladóan nőtt a jövedelem, az élen a következő települések állnak: Leányfalu, Solymár, Szada, Százhalombatta, Csobánka (a jövedelem növekedése meghaladta a 350%-ot). A legcsekélyebb (225% alatti) emelkedés Alsónémedi, Pusztazámor, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló és Sződ településeken történt. A települések rangsorában legnagyobb változások negatív irányban Pilisszentkereszt, Halásztelek és Taksony, pozitív irányban Csobánka, Csomád, Szigetmonostor és Szada esetében mentek végbe.

A munkanélküliség indexe egy ország, terület, ill. település gazdasági helyzetének egyik legfontosabb és legpontosabb kifejezője. A kialakuló piacgazdaságban megszűnt a teljes foglalkoztatottság, ill. a rejtett munkanélküliség, emiatt a felesleges (vagy annak fílt) munkaerő az utcára került. Az agglomerációs övezetben is jól követhető ez a folyamat, amelynek két évét hasonlítottuk össze (1. táblázat).

1. táblázat. A munkanélküliség területi összehasonlító adatai

Terület	Munkanélküliségi ráta, % 1990. január 1.	Munkanélküliségi ráta, % 1995. december 31.
Agglomerációs övezet	2,9	6,6
Pest megye	2,9	7,0
Magyarország	2,8	9,7

Forrás: Pest megye statisztikai évkönyvei

A táblázatból látható, hogy 1990-ben még nem tapasztalható lényeges különbség az összehasonlított területek munkanélküliségi adataiban: a gazdaság kezdődő átalakulásának területi konzekvenciái még nem jelentkeztek számottevő mértékben. Ha azonban a vizsgált agglomerációs övezet településsoros adataiba pillantunk be, akkor már szembe-tűnő eltérésekkel találkozunk. A szélső értékeket: 0,6% (Csomád) és 7,7% (Kisoroszi) képviseli, de a települések zömében (98%) az 1–5% közötti munkanélküliségi ráta volt jellemző. Ez alapján nem különíthetők el statisztikailag szignifikánsan eltérő kategóriák. A vizsgált övezeten belül a ráta alapján területi szerkezetek sem figyelhetők meg.

1995 végére teljesen új kép bontakozik ki előttünk, amelybe belesűrűsödtek az öt év változásai: a munkanélküliség rohamos növekedése 1993 elejéig, a rövid stagnáló időszak, majd a fokozatos csökkenés 1993 közepétől. 1995 végén még tart a gazdasági átalakulás, melynek következményeként a társadalom, a települések gazdasági helyzetének polarizációja fokozottan erősödött. Ez a munkanélküliség eltérő adataiban (is) tetten látható, amit a településsoros vizsgálatok is alátámasztanak. Az övezet településein előforduló szélső értékek közötti differencia közel kétszeresére nőtt: 1,6% (Pilisszentlászló) és 12,3% (Délegyháza). A településeket a ráta alapján kvintilisekbe osztottuk. Területi eloszlásuk itt már jelzésértékű. Az első két kvintilis településeinek zöme az övezet innovációs zónáiban, a belső és középső agglomerációban, annak is főleg a budai oldalán (első kvintilis) helyezkedett el. A kvintilisek területi megjelenése azonban nem olyan kompakt és szerkezetileg kialakult, mint a személyi jövedelemadó térbelisége esetén.

Az agglomerációs övezet gazdaságának átalakulása 1990 után

Az ország gazdaságföldrajzi képeének gyökeres átalakulása az övezetben is megfigyelhető. A gazdaság nagyfokú recessziója a területet kevésbé érintette, mivel szerkezete „egészségesebbnek” bizonyult több olyan, egykor fejlett iparvidéknél, amelyek ma a válságtérsegek közé tartoznak. Budapest fejlődése a vizsgált időszakban is döntő hatást gyakorolt az övezet gazdaságára, bár területenként különböző mértékben. Az övezet munkahelyei csak a helyi aktív népesség egy részét képesek eltartani, ezért az ingázás az egyik meghatározó vonás. Ugyanakkor Budapest is egyre többször „fordul” az övezet felé, elég ha a főváros fogyasztópiacára települt bevásárló-centrumokra gondolunk. A fővárossal szomszédos településekre kiköltöző vállalkozói réteg tovább erősíti a központ és a vidék kooperációját.

A szocialista éra utolsó esztendeiben a vizsgált 78 településen sokoldalú gazdasági tevékenység összpontosult, amelyben a jövő ágazatai is képviselve voltak. Az övezet településeinek döntő része a terciér szektor felé tolódó (helyenként ipari) gazdasági és foglalkoztatási szerkezettel volt jellemezhető. Néhány kivétellel a gazdasági erővonalak Budapesthez kapcsolták a területet. Számottevő önálló gazdasági térrel csak Vác, Százhalombatta, Szentendre és Gödöllő rendelkezett, amelyek már akkor jelentős tőkeerej, önálló vonzáscentrumokká alakultak. Az új vállalkozási formák – gazdasági társaságok és egyéni vállalkozások – terjedésében is élenjáró volt az övezet (Budapest mögött). NEMES NAGY J.–RUTTKAY É. (1993) tanulmányukban a cégsűrűség 1991-es mutatóiban kiemelkedő területnek találták az agglomerációs övezetet (a cégsűrűség két kategóriája fedte le a területet: 10 társaság/1000 fő, ill. 7,5–9,9 társaság/1000 fő). Budaörs és Szentendre értékei még a fővárosénál is magasabbnak bizonyultak, de még ezt is felülmúlták Leányfalu, Törökbálint, Solymár, Pilisborosjenő és Diósd adatai. A gazdasági válság (a nagyszervezetek bomlása, szerkezeti válság stb.) persze az övezetben is jelentkezett. A sikeres privatizáció és a külföldi tőke befektetései, a szerkezetváltás azonban ellensúlyozták a fenti kedvezőtlen folyamatokat, s a gazdaság nem élt meg jelentős visszaesést.

A rendszerváltás előtt az agglomeráció legfontosabb gazdasági központjai az alábbiak voltak: Szentendre (papíripar, cementárugyártás, terciér, kvaterner szektor, idegenforgalom), Budaörs (kereskedelem, raktárak, hűtőtároló), Érd (terciér, kvaterner szektor), Százhalombatta (kőolajfinomítás, villamosenergia-termelés), Szigetszentmiklós (autógyártás, terciér szektor), Dunakeszi (vagonjavító, konzervgyár, hűtőház), Vác (cementgyártás, fotokémiai, gumi-, kötszövő, híradástechnikai, világítástechnikai ipar, terciér, kvaterner szektor), Gödöllő (gép-, villamos készülék-, oltóanyaggyártás, terciér, kvaterner szektor) és Vecsés (mezőgazdaság, kertgazdaság).

1990–1996 között az agglomerációs övezet gazdasága rohamléptekkel bővült. Ebben fő szerepet játszott az a tény, hogy a külföldi tőkebefektetések 46%-a Budapestre és Pest megyére, főként az agglomeráció területére jutott. Gödöllő jelentette az intenzív beruházások K-i határát. Az agglomerációba érkező „zöldmezős” külföldi ipari beruházások nagy része az övezetben valósult meg, elsősorban Budaörs, Gödöllő, Dunaharaszti térségében (Tchibo, Tetra Pack, Coca-Cola, Sony, United Technologie Automative, Pex, Procter & Gamble, Triton stb.). Ebben az időszakban (főleg az 1990-es évek közepétől) gyorsult fel a nagy elosztó központok, raktárbázisok, logisztikai bázisok építése Budaörs, Törökbálint, Dunaharaszti, Alsónémedi és Gödöllő térségében (Astra, Veismann, Glaxo, Penny Market, Schwarzmüller, Avon, Cora stb.). Ezen időponttól datálható a nagy bevá-

sárlóközpontok, diszkontáruházak és hipermarketek építése is, amelyek egy része (pl. a Metro) szintén az övezetet választotta. A jobbra alapszolgáltatásokra berendezkedett cégek természetesen az övezet egészében elterjedtek. A hazai tőke aktivitása azonban nem merült ki ezzel, komoly befektetések történtek az iparban és gazdasági szolgáltatások terén is (Diósd, Pilisborosjenő, Solymár, Nagykovácsi). Megjelentek a legmodernebb ágazatok (pl. a számítástechnika) is. A régi gazdasági központok többsége szintén dinamikus fejlődési szintérré vált, ahol a hagyományos ágazatok sikerrel újultak meg (pl. energiatermelés: Százhalombattán a Dunamenti Hőerőmű gázturbina építései; vegyipar: Százhalombattán a Dunai Kőolajfinomító MTBE gyártása; műanyag-feldolgozás a PEMÜ Rt. zsámbéki, solymári és érdi telephelyein stb.). Így a szocialista éra fordista tömegtermeléséből kimaradt övezete – viszonylag fejlett infrastruktúra és iskolázott lakosság birtokában, a magyarországi információs és innovációs központ közelében – az új (még elég heterogén) gazdasági szerkezet hordozójává lett.

A gazdaság fejlődését tovább részletezve két bázisév (1992 és 1995) alapján megvizsgáltuk a gazdasági szereplők számának alakulását (gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozások), ágazati arányukat, üzemméreteiket és a fentiekben bekövetkezett változásokat.

A gazdasági társaságok és egyéni vállalkozások elterjedése az agglomerációban lezajló gazdasági átstrukturálódás alapvető tendenciáit jelzi. Az eddigi kutatások már bebizonyították: a magánvállalkozások mint szervezeti innovációk kialakulása és terjedése pontosan tükrözi a piaccgazdaságba való integrálódás határfokát. A társaságok és egyéni vállalkozások vizsgálatának eredményeit azonban kellő óvatossággal szükséges kezelni. Napjaink gazdasága rendkívül gyorsan pulzál, a vállalkozások tartósságára vonatkozó információk nélkül az adatok önmagukban nem mindig elégségesek megalapozott következtetések levonására (2. táblázat).

2. táblázat. A gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozások számának alakulása

Terület	1990		1992		1995	
	Gazdasági szervezet	Egyéni vállalkozás	Gazdasági szervezet	Egyéni vállalkozás	Gazdasági szervezet	Egyéni vállalkozás
Budapest	27 770	89 473	58 790	161 090	108 865	217 193
Agglomerációs övezet	..	..	8 598	38 782	15 966	48 514
Pest megye	4 803	40 529	10 792	55 594	20 397	70 671

.. nincs adat

Forrás: TELSTAR, Pest Megyei Statisztikai Hivatal

A 2. táblázat adatai alapján kijelenthető, hogy az agglomerációs övezet területén rendkívüli dinamizmussal alakultak új gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozások. 1992–1995 között a terjedés üteme a gazdasági társaságok esetén (85,6%) meghaladta még az igen magas budapesti (85%-os) diffúziót is. Az egyéni vállalkozások terjedési sebessége már nem érte el a budapesti átlagot (34,8%), itt az alapítási dömping már korábban lezajlott.

A gazdasági szervezetek és egyéni vállalkozások területi viszonyainak elemzéséből kitűnik, hogy a magáncégek alapításának nagy hulláma – az előző időszakkal ellentétben – egy relatív koncentrációt idézett elő. 1992-ben az övezet átlagos cégsűrűsége 12,6 cég/1000 lakos volt, ami 1995-re 24 cég/1000 lakosra nőtt. 1992-ben 31 településre átlag

fölötti, 46 településre átlag alatti érték volt jellemző, míg 1995-ben 34:43 volt az arányuk. Mindkét évben igen nagy települési differenciákra derült fény, s a két év között eltelt időszak változásai is sokatmondóak. 1992-ben a cégsűrűség tekintetében 32,8 cég/1000 fő (Budaörs) és 0 cég/1000 fő (Pusztazámor) közötti értékek fordultak elő. 1995-re a szélső értékek közötti különbség kétszeresére nőtt (62,6 Budaörs, 4,05 Pusztazámor), a felgyorsult fragmentálódást tükrözve. 1992-ben az első kvintilis 7 települése elég jól elkülönült magas értékeivel, 1995-re tovább erősödött a polarizálódás. Az 1995-ös első kategória települései 1992-ben egy kivétellel az első kvintilisbe tartoztak. A többi esetben már jelentősebb volt mozgás (sorrendben a települések 50, 61, 60 és 57%-a volt tagja ugyanannak a kategóriának, mint 1992-ben), de ez nem változtat azon a tényen, hogy a települések helyzete ritkán változik döntő mértékben. A cégsűrűség legnagyobb emelkedése a következő településeken ment végbe: Nagykovácsi, Telki, Leányfalu, Budaörs, Kisoroszi, Solymár, Szentendre, Diósd és Budakeszi.

Érdekes néhány település helyzete. A hagyományos ipari nagyszerkezetet (részben) megőrző, egyébként jelentős gazdasági erőket koncentráló városok – Vác, Százhalombatta, Szigetszentmiklós, Dunakeszi – viszonylag alacsony cégsűrűséggel tűnnek ki. Hasonló a mezőgazdasági szektor dominanciájával jellemezhető települések (Alsónémedi, Herceghalom) helyzete is.

A vizsgált agglomerációs településekben 1992-ben 58,2 egyéni vállalkozás jutott 1000 főre, 1995-ben pedig 76,8 egyéni vállalkozás/1000 fő volt az *egyéni vállalkozások sűrűsége*. 1992-ben és 1995-ben egyaránt 36:41 volt az átlag feletti és alatti sűrűséggel rendelkező települések aránya. Az egyéni vállalkozások sűrűsége tekintetében jóval nagyobb differenciák adódtak a települések között, mint a cégsűrűség terén. A szélső értékek közötti különbség már 1992-ben is óriási volt (25,1 Nagytarcsa, ill. 111,4 Visegrád), ami 1995-re, bár csak kis mértékben, de tovább fokozódott (40,8 Kisoroszi, ill. 129,1 Visegrád). 1995-re nem változott az első kategória településállománya: 1992-ben Visegrád és Pócsmegyer szerepelt benne, emellett Leányfalu, Telki, Solymár, Szentendre került fel a kategóriába. A többi kvintilis állandósága is nagy (sorrendben 50, 72, 74 és 75%), s összességében is nagyobb, mint a cégsűrűség kategóriáinál. Ez némileg meglepő adat, hiszen az egyéni vállalkozások számának változékonysága nagyobb mint a cégsűrűségé. Robbanásszerű emelkedést a következő településeknél találtunk: Telki, Pusztazámor és Solymár. Érdekes összevetni, hogy a cégsűrűség és az egyéni vállalkozások sűrűsége mennyire korrelál. A két tömb közötti korreláció 0,74, ami a két gazdasági térelem kapcsolatának erős lineáris jellegét tükrözi.

A kategóriák területisége igen kifejezett. A cégsűrűség első két kategóriájának települései kivétel nélkül a budai oldalon koncentrálnak, lényegében a belső agglomerációt alkotják. A harmadik kvintilis településeinek szóródása már nagy, de a két bolygóváros (Dunakeszi és Gödöllő), valamint Csömör kivételével szintén a budai oldalon helyezkednek el. Az alsó két kategória vegyes elhelyezkedésű, de az alsóbb kategóriák felé haladva erősödik a külső agglomeráció településeinek (főleg D-i, DK-i rész) és a pesti oldalnak a reprezentáltsága. Nagy vonalakban mindez az egyéni vállalkozás sűrűségét kifejező kategóriák területiségéről is elmondható.

Az övezet gazdaságának szerkezete hűen tükrözi a magyar gazdaságban az utóbbi évtizedben felgyorsuló makrostrukturális váltást. Sajnos, foglalkoztatási adatok nem állnak rendelkezésünkre (a megyei adatok alapján feltételezhető, hogy az övezetben a primer és a szekunder szektorban foglalkoztatottak aránya egyaránt elmarad az országos átlagtól, míg a terciér szektor meghaladja azt; valamint az országos tendenciáknak megfelelően

csökkent az első két szektor relatív szerepe), de a gazdasági szereplők sektorszerkezetét megvizsgálva is fény derül az új tendenciákra. Természetesen a gazdasági szereplők teljes körét nem lehetséges felmérni (elég, ha a mezőgazdasági őstermelőkre utalunk), emiatt a gazdasági szerkezet is torzul. Feltehetőleg a primer szektor aránya mind az agglomerációs övezetben, mind egyes települések esetében nagyobb lehet a kapott értékeknél.

1992-ben a gazdasági szereplők *szektorszerkezete* a markáns makrostrukturális változásokat jelezte (primer szektor 1,9, szekunder szektor 16,7, terciér szektor 74%). 1995-re jelentősebb eltolódás már nem történt (2,2, 14,2 és 74,3%). Kimagasló a terciér szektor aránya (az építőipart is ide sorolva), amely a gazdaság hegemon ágává vált. Az anyagi és nem anyagi jellegű szolgáltatások térhódítása felülmúlta a szektor országos nyereségét. A két bázisévben elvégzett településsoros vizsgálatok jól kirajolták az agglomerációs övezet gazdasági szerkezetét. Általános jellemző, hogy minden településen a terciér szektor adja a gazdasági szereplők abszolút többségét. Ez a megállapítás nagy vonalakban (1992-ben 7, 1995-ben 5 település kivételével) a cégek (jogi és nem jogi személyiségű gazdasági szervezetek) makrostrukturális arányaira is igaz. A szektorarányok alapján képzett kvantilisokra mindhárom szektornál jellemző, hogy a települések zöme egy-két kvantilisba összpontosul, nagy szóródások tehát nincsenek. Kiugró értékek ennek ellenére adódtak. A primer szektort képviselők súlya Alsónémedi, Tök, Majosháza, Pócsmegyer, Délegyháza, Kisoroszi településeken igen nagy. Hasonló mondható el Pusztazámorról és Pilisszántóról a szekunder szektorban.

Több típus különíthető el az átlagostól eltérő sektorszerkezetű községekben. A relatíve magas primer és relatíve alacsony szekunder és terciér szektor Alsónémedi, Tök, Majosháza községeket jellemzi. Nagy a szekunder és primer, és viszonylag alacsony a terciér szektorban működő gazdasági szereplők száma Pusztazámoron. A szekunder szektor relatív többlete, a primer és terciér kisebb aránya Pilisszántó, Pilisborosjenő és Biatorbágy településeken határozza meg a gazdaság arculatát. (A cégek sektorszerkezete alapján némileg eltérő kép bontakozik ki, de ennek elemzésétől hely hiányában eltekintünk).

Az *üzemméret* alakulása, ha lehet, még gyökeresebb változásokon ment keresztül az utóbbi évtizedben, mint a gazdaság makrostruktúrája. Az új gazdasági szervezetek tömeges megjelenése, az állami vállalatok felbomlása miatt töredékére csökkent az átlagos üzemméret. (Az agglomerációs övezetben csak a jogi személyiségű gazdasági szervezetek üzemméretét vizsgáltuk, mivel információk csak ezekről álltak rendelkezésre). 90,2%-uk 20 főnél kevesebb, 6,1%-uk 20–50 fő között, 3,3%-uk 50–300 fő között, 0,4%-uk 300 főnél több alkalmazottat foglalkoztat. A budapesti (87,4%, 6,2%, 3,5%, 0,89%), a Pest megyei (85,5%, 8,7%, 4,9%, 0, 68%) és az országos (82, 4%, 7,9%, 6%, 1,3%) mutatókkal összehasonlítva néhány lényeges eltérés található. Az övezetben a legmagasabb az összehasonlított területek közül a kisservezetek száma, míg a középnagy (50–300 fő) és a nagyszervezetek aránya csak fele, ill. harmada az országos átlagnak. A polarizálódás e mutatói bizonyítják, hogy az 1990 előtt sem meghatározó nagyszervezetek (ennek strukturális okai is voltak) jelentősége tovább csökkent, és a posztfordista gazdasági korszakban az innovációra legalkalmasabb, az agglomeráció intenzív kapcsolatrendszerét kihasználó, a legrugalmasabb piacstratégiát alkalmazni képes kisservezetek hegemon szerephez jutottak. Erősödésük oka 1995-ig elsősorban a magyar piacgazdaság újjáéledése, a terciér szektorban mutatkozó piaci mennyiségi hiány és szegmenspótlás volt, a beszállítói rendszer gerjesztő szerepe még nem meghatározó.

A településsoros elemzések is jól érzékeltetik a kialakult új gazdaságszerkezetet. A kisvállalatok (20 foglalkoztatott alatt) aránya minden településen meghaladja az 50%-ot,

sőt 11 községben csak e szervezetek képviselik a gazdasági tevékenységet. A középvallalatok (20–50 fő) aránya csak 20, a középnagy (50–300 fő) vállalatok aránya mindössze 13 településen éri el az országos átlagot, hiányuk a jelenlegi gazdasági szerkezet egyik hátrányos anomáliája (országosan és az övezetben is). Nagyvállalat 18 településen tart fenn telephelyet, de arányuk csak öt helyen (Herceghalom, Visegrád, Vác, Tököl és csa) haladja meg az országos átlagot. Emellett kiemelt pozícióban a hagyományos ipari központokban (Százhalombatta, Szigetszentmiklós, Diósd stb.) és az új, külföldi multinacionális tőkebefektetések színterein (Törökbálint, Pomáz, Gödöllő, Budaörs, Budakeszi, Solymár stb.) vannak jelen.

Az üzemméretek vizsgálata után meg kell jegyeznünk, hogy a tőkeerő és az éves forgalom adatai alapján sokoldalúbb képet nyerhetünk a gazdasági szereplőkről, s ez jelentheti a további kutatások célját.

Korrelációs vizsgálatok

A fent vizsgált mutatók számára és kiválasztására a munka koncepcióján kívül külső kényszerítő körülmények is hatással voltak. Mégis talán elegendő ezen tényezők kapcsolatának feltárása ahhoz, hogy eldöntsük, a gazdaság és a társadalom egymásra hatása milyen utakon ment végbe. A vizsgálat során a humán erőforrások (rendelkezésre álló munkaerő műveltsége), a cégsűrűség, a munkanélküliség és a személyi jövedelemadó kapcsolatrendszerét vettük górcső alá.

A 90-es évek cégalapítási hulláma szellemi hátteret és képzett munkaerőt igényelt. Megvizsgáltuk, hogy a helyben lakó munkaerő képzettsége (felsőfokú, ill. középfokú végzettség) meghatározó-e a vállalkozói fogékonyság szempontjából. Az agglomeráció 78 területi egységében a középfokú végzettséggel közepes (0,49), a felsőfokú képzettséggel erős (0,78) korrelációt mutatott a cégsűrűség. Az egyéni vállalkozások sűrűsége és a humán erőforrások között már némileg gyengébb kapcsolat áll fenn (középfokú végzettséggel 0,5, felsőfokú végzettséggel 0,58 a korreláció). PROBÁLD F.–SZEGEDI G. (1994) vizsgálataikban ennél alacsonyabb értéket találtak. 1992 után tehát erősödött a gyűrű munkaerő-megtartó képessége. Az itt létrejött cégeknek, vállalkozásoknak nőtt az igényük a kvalifikált munkaerőre (új, modern ágazatok megjelenése; az alapszolgáltatások hegemoniája mellett egyre több település alakít ki széles gazdasági palettát), amely már telepítő tényezőként is megjelenik, amellett hogy a munkavállalók többsége Budapestre ingázik, vagy nem a versenyszférában, hanem mint közalkalmazott dolgozik. Így a helyi magasan képzett munkaerő a helyi innovációs folyamatban nagyobb szerepet vállalhat.

A cégsűrűség és a munkanélküliség kapcsolata a gazdasági folyamatok társadalomra való hatásának erősségét fejezi ki. A cégsűrűség és a munkanélküliség korrelációs együtthatója $-0,36$, míg az egyéni vállalkozás sűrűségének és a munkanélküliségnek $-0,33$ az értéke. Ez alapján a kapcsolat gyenge közepesnek nevezhető. A vártnál alacsonyabb érték kialakulásában döntő szerepet kap az ingázás, hiszen hiába alacsony a helyi munkalehetőségek száma, ha a Budapestre ingázók tömegével csökken a potenciális munkanélküliek száma. Így a helyi vállalkozási- és cégsűrűség, ill. a település helyi gazdasága önmagában nem lehet döntő hatással a társadalomra, ill. annak gazdasági szerepvállalására.

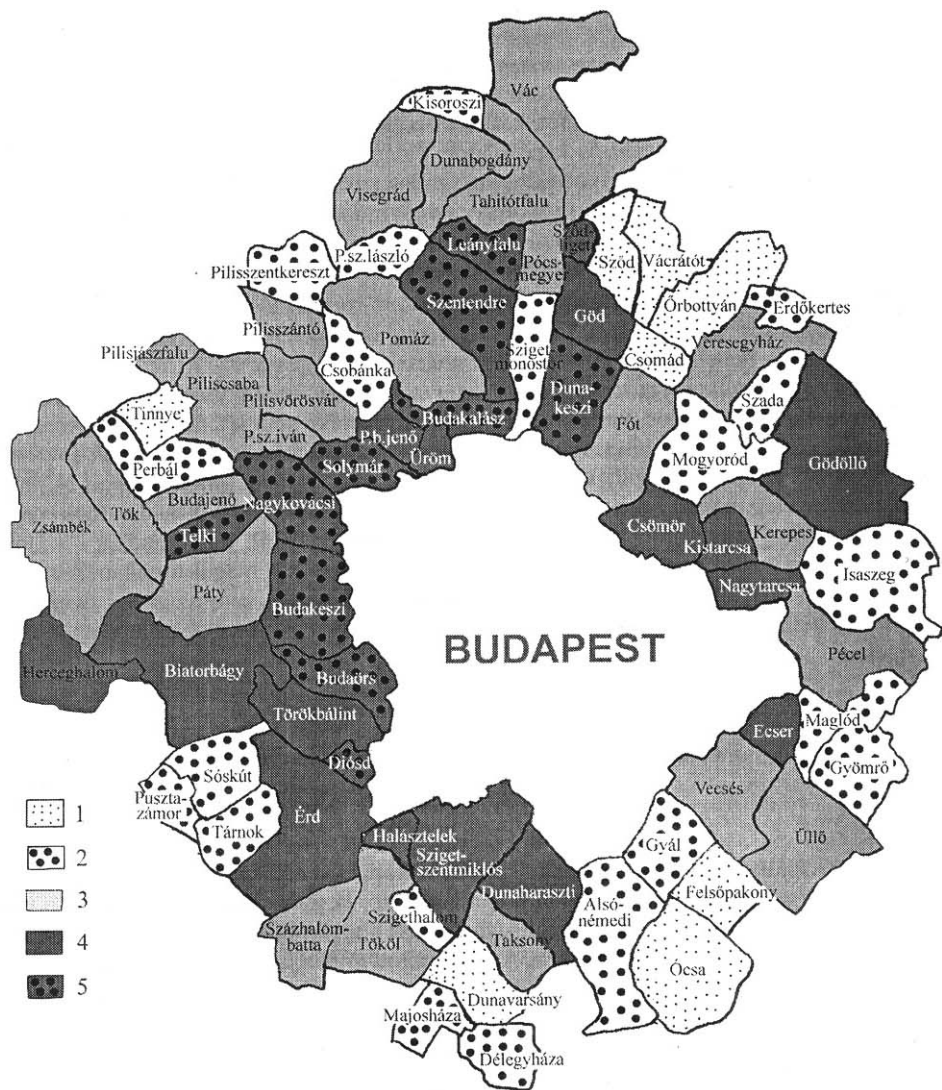
A cégsűrűség és személyi vállalkozói sűrűség kapcsolata erős (0,74), ill. közepes (0,48) a személyi jövedelemadó nagyságával, a lakosság jövedelmi viszonyai-val. E két értékből fontos következtetéseket lehet levonni. Az agglomerációban települt cégek valószínűleg jó kereseti lehetőségeket biztosítanak a helyben dolgozó munkaerőnek, de a Budapestre ingázók keresete általában döntő részt kap a kereseti átlag kialakításában. Ezért a végső konklúziók levonásához meg kellene vizsgálni az ingázói arány és a személyi jövedelemadó közötti korrelációs kapcsolatot. Ez további kutatást igényel. Arról sem szabad elfeledkezni, hogy a helyben dolgozó munkaerő milyen szektorokban dolgozik, mert ennek aránya alapvetően befolyásolja a jövedelmi viszonyokat. A személyi jövedelemadó gyengébb kapcsolata az egyéni vállalkozások sűrűségével a kényszervállalkozók magas arányát és a vállalkozások nehezedő makrogazdasági körülményeit jelzi.

A munkanélküliség és a személyi jövedelemadó korrelációs együtthatója $-0,41$, ami gyenge közepes kapcsolatot jelent. Viszonylag magas munkanélküliségi ráta és jól keresők – e két kategória nem zárja ki egymást. A munkanélküliségnek az övezetben kialakult szintje már egy jól működő gazdaság természetes szintje, így – néhány kivételtől eltekintve – a munkanélküliség átlagos, vagy némileg magasabb értéke nem jelenti automatikusan a szegényebb rétegek tömörülését. A személyi jövedelemadó átlagértéke azonban sokszor jótékonyan elfedi az egy településen élők olykor igen eltérő jövedelmi viszonyait. Ahhoz az adat értéke elég magas, hogy kijelenthessük: a szegregációk kialakulásának folyamata előrehaladott az övezetben, s ez már átlépte a településen belüli folyamatokat – külön települési kategóriákat képezve (feltételezve azt, hogy a tartósan magas munkanélküliség jelentős része már közvetve társadalmi rétegekhez kötődik). A szomszédsági övezetek településen belüli és települések közötti kialakulása azonban jóval mérsékeltabb a válságtérségéknél.

Az agglomeráció területi szerkezetének változása (összefoglalás)

Úgy véljük, hogy a fenti mutatók területi konzekvenciái igen jól kirajzolják az agglomeráció szerkezetét, s ez alapján megállapítható, hogy az agglomeráció korábban kialakult gazdaságszerkezeti-funkcionális tagozódása hogyan változott az utóbbi években, s ez milyen szegregációt eredményezett. Az összesített mutatók alapján képzett településkategóriák (1. ábra) nem hoztak váratlan eredményeket. A korábbi megfigyeléseket, az agglomerációban az utóbbi évtizedben kibontakozó funkcionális-szerkezeti változásokat megfogalmazó modelleket kutatásaink megerősítik. A területi konzekvenciák teljesen világosak. A gazdasági átalakulás élvonalában haladó, dinamikus települések a fővárost Ny-ról övezik, de a Dunakanyar és az észak-pesti agglomeráció településeinek felzárkózása is figyelemre méltó. A leszakadó települések zónája is megfelel a korábban a szakirodalomban nagy vonalakban meghatározott területeknek. Az övezet jellegzetes gyűrűs övei és innovációs folyosói szépen kirajzolódnak. Ez a szerkezet is kifejezi az országot két részre osztó makroregionális folyamat helyi hatásait.

A gazdasági átalakulásban betöltött szerep pedig egyre jobban meghatározza a településeken élők társadalmi, anyagi helyzetét. A szomszédsági övezetek közötti mozgás egyre nehezebbé válik, s ez erősíti az elkülönülést a települések között, amely nagy valószínűséggel az elkövetkező évtizedek tendenciája lesz.

1. ábra. Az agglomerációs övezet településkategóriái a gazdasági átalakulásban betöltött szerep alapján. – 1 = leszakadó; 2 = stagnáló; 3 = mérsékelt fejlődő; 4 = intenzív fejlődésű; 5 = az innovációs maghoz tartozó település

Settlement categories of the agglomeration belt based on the role in economic transformation. – 1 = backward position settlements; 2 = stagnating; 3 = moderate developing; 4 = intensive developing settlements; 5 = part of the innovation core

- BALOGH K. 1992. Budapesti agglomeráció, 1980–1990. – Statisztikai Szemle 70. pp. 909–929.
- BIHARI ZS. 1994. Társas vállalkozások Nógrád és Pest megyében. – Tér és Társadalom. 8. pp. 101–124.
- CSÉFALVAY Z. 1994. A modern társadalomföldrajz kézikönyve. – Ikva Könyvkiadó, Budapest, 366 p.
- DICHÁZI B.–MATOLCSY GY. 1997. Budapest újjászületése. – Valóság. 7. pp. 41–46.
- ENYEDI GY. (szerk.) 1993. Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon. KJK, Budapest, 390 p.
- ENYEDI GY. 1996. Regionális folyamatok Magyarországon. – Hilscher R. Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 138 p.
- IVÁN L. 1994. A budapesti agglomeráció területi szerkezete és központrendszer. – Földr. Ért. 43. pp. 265–280.
- KŐSZEGFALVY GY. 1993. Mekkora a budapesti agglomeráció? – Kézirat, Budapest 42 p.
- KŐSZEGFALVY GY. 1994. A településfejlődés új feltételei. – Tér és Társadalom. 8. pp. 49–62.
- LADÁNYI J.–SELENYI I. 1997. Szuburbanizáció és gettósodás. Szociális, etnikai és térszerkezeti változások az ezredforduló Magyarorszáján és Budapestjén. – Kritika. 9. pp. 49–68.
- LICHTENBERGER, E.–CSÉFALVAY, Z.–PAAL, M. 1995. – Várospusztulás, városmegújulás Budapesten. Magyar Trendkutató Központ, Bp., 216 p.
- PROBÁLD F.–SZEGEDI G. 1994. A gazdasági társaságok elterjedése a budapesti agglomerációban. – Földr. Ért. 43. pp. 281–292.
- RECHNITZER J. (szerk.) 1994. Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához. – MTA RKK Győr-Pécs, 252 p.
- TÉSITS R.–TÓTH J. 1997. A budapesti agglomeráció szerkezeti-népességi változásai 1990–1995. – Földrajzi tanulmányok a pécsi doktoriskolából, Pécs, 356 p.
- TÓTH J. (szerk.) 1993. A szolnoki agglomeráció. Strukturális jellemzők és fejlesztési lehetőségek. – MTA RKK Pécs, 389 p.
- TÓTH J. 1988. Urbanizáció az Alföldön. – Területi és települési kutatások. 3. Budapest 200 p.
- VALÉR É. 1995. A magyarországi agglomerációs folyamatok alakulása. – Kézirat. Az 1400 sz. OTKA kutatás záródokumentuma, 1991–1994. (Témavezető: VALÉR É.)

SEGREGATION PROCESSES IN THE BUDAPEST AGGLOMERATION ZONE

by Zs. Sági and A. Trócsányi

S u m m a r y

The spatial development of the agglomeration of Budapest that has accelerated recently (there are altogether 78 settlements included in the agglomeration belt according to the latest studies) and the re-structuring of it that has been taking place simultaneously, are embedded in the latest regional processes taking shape in Hungary. The change of the political system can be detected in the regional structure of the economy and spatial processes too. It is the tendency having started one and a half decade ago that is the main factor of the regional development, with the key notions of differentiation and polarisation of regional areas and settlements.

The study focuses on the changes taking place in the economy, their interaction and their effect on the social environment. It strives to show the figures that are strongly connected to the economic situation (the level of education has an effect on the role the population may take in the economy, while unemployment and personal

income tax show the effect that the economy has on society). The system of effects that is determined by the factors mentioned above, their relation to the number of business enterprises, plant size and the sectoral structure of the economy all add up to give the answer to the questions of why and how of re-structuring.

During the period between 1990 and 1996 the economy of the agglomeration developed at the double. The major result of it is that 46 per cent of foreign investment is realised in Budapest and Pest County, mainly in the agglomeration, and the borderline of the intensive investments is taking shape at Gödöllő. Among these the investment arriving to the agglomeration in manufacturing was carried out in the belt. During the period since the political changes – especially from the middle of the 1990s – the construction of the great distributive centres, warehouses and logistic bases has intensified. Collaterally to this the development of department stores, discount stores and hypermarkets and malls has also started to spread throughout Hungary, and these institutions also chose to settle down in the belt. Those firms specialising mainly in supplying the basic goods may be found of course in the whole agglomeration.

Nevertheless, the activity of national capital amounts to much more than this, there has been significant investment taking place in both manufacturing and the service sector. The most up-to-date branches of economy also started to develop (e.g. computer technology). Older economic centres have become a dynamic scene as well and traditional branches of the economy have renewed successfully. Thus the region having left out of the Fordian mass production of the communist era – in possession of a relatively developed infrastructure and an educated population, in close contact with the Hungarian centre of innovation and information – has become the carrier of a new and at the same time, rather heterogeneous economic structure.

Translated by the authors